

**КОНЦЕПЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ РОЗРОБКИ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ
ПРОГРАМ**

**КОНЦЕПЦИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ МАЛЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ РАЗРАБОТКИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ
ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ**

**CONCEPTION OF PROVIDING OF EFFICIENCY OF DEVELOPMENT OF
SMALL ENTERPRISES IS ON BASIS OF STATE HAVING A SPECIAL PURPOSE
PROGRAM DEVELOPMENT**

Анотація. Розглянуто проблему державного регулювання розвитку малих підприємств в Україні. З урахуванням досвіду країн – членів СОТ запропоновано концепцію забезпечення ефективності розвитку малих підприємств на основі розробки державних цільових програм, теоретичною платформою якої є диференційований підхід до підтримки малих підприємств, що ураховує рівень досягнутої ними ефективності розвитку.

Ключові слова: малі підприємства, мале підприємництво, державне регулювання, державні цільові програми, Світова організація торгівлі.

Аннотация. Рассмотрена проблема государственной регуляции развития малых предприятий в Украине. С учетом опыта стран – члены ВТО предложены концепцию обеспечения эффективности развития малых предприятий на основе разработки государственных целевых программ, теоретической платформой которой является дифференцированный подход к поддержке малых предприятий, которая учитывает уровень достигнутой ими эффективности развития.

Ключевые слова: малые предприятия, малое предпринимательство, государственная регуляция, государственные целевые программы, Всемирная торговая организация.

Annotation. The problem of government control of development of small enterprises is considered in Ukraine. Taking into account experience of countries – the members of WTO are developed conception of providing of efficiency of development of small enterprises on the basis of state having a special purpose program development, the theoretical platform of which is the differentiated going near support of small enterprises, which takes into account the level of the efficiency of development attained by them.

Keywords: *small enterprises, small enterprise, government control, government having a special purpose programs, World organization of trade.*

I. Вступ. Тема малого підприємництва для вітчизняних науковців залишається актуальною протягом всієї історії його існування в незалежній Україні. Більшість досліджень вітчизняних науковців містять аналіз сучасних тенденцій розвитку та

© Т.А. Говорушко, 2009

організації заходів, програм підтримки малого підприємництва, пропонують свої точки зору щодо перспектив та можливих напрямів покращення його стану в країні. В деяких дослідженнях пропонується стандартний набір інструментів підтримки малого підприємництва без урахування особливостей виду економічної діяльності малих підприємств. Така однотипність шляхів і методів покращення та вдосконалення малого підприємництва, що розробляються та надалі застосовуються на практиці, приводить до низького рівня їх віддачі, що, в свою чергу, відображається на неефективній діяльності малих підприємств.

Можливим інструментом для подолання такої ситуації є створення диференційного підходу зі сторони держави до підтримки малих підприємств залежно від виду економічної діяльності, який повинен знайти відображення у всіх законодавчих актах України, і буде сприяти не тільки збільшенню кількості малих підприємств, а й підвищенню ефективності їх діяльності. При цьому слід урахувати кардинальну зміну зовнішнього середовища, що буде спричинене вступом України до Світової Організації Торгівлі (далі СОТ). Зрозуміло, що приєднання України до системи СОТ призведе спочатку до певного негативного впливу не тільки на суб'єктів великого бізнесу, але й на малі підприємства.

II. Постановка завдання. Метою дослідження є розробка концепції забезпечення ефективності розвитку малих підприємств в Україні на основі розробки державних цільових програм. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань: провести дослідження сутності державного регулювання, його форм і методів; виявити особливості державного регулювання розвитку малих підприємств в країнах, що входять до СOT; сформулювати систему поглядів щодо використання зарубіжного досвіду впливу держави на сектор малого підприємництва в Україні. При проведенні дослідження використовувались монографічний, діалектичний і абстрактно – логічний методи наукового пізнання.

III. Результати. Загальні засади державного регулювання підприємницької діяльності законодавчо закріплені у ст. 42 Конституції України та в Законі „Про державну підтримку малого підприємництва ” в яких, зокрема, передбачено, що держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Крім того у статті 48 глави 4 Господарського кодексу [1] зазначено, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом: надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів; здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; надають підприємцям інші види допомоги. Держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього.

Автор роботи [2] вважає, що державне регулювання підприємництва представляє собою сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких державні

органи управління, органи місцевої і регіональної влади впливають на підприємницьке зовнішнє середовище з метою отримання бажаних результатів.

На думку Д.Г. Лук'яненка [3] державне регулювання малого бізнесу являє собою створення і забезпечення державою правових, організаційних і економічних умов та стимулів для ефективного і усталеного його розвитку. Сутність державного регулювання полягає у забезпеченні рівних можливостей провадження підприємницької діяльності, мінімізації відмінностей в умовах господарювання малих і великих підприємств. Це означає, що держава не повинна створювати „тепличні”, такі, що викривлюють дію ринкових регуляторів, умови для стимулювання розвитку малого підприємництва. Іншими словами, нормально функціонуючий ринковий механізм спроможний самостійно розставити пріоритети у конкурентному змаганні малих, середніх і великих підприємств.

Дослідження державного регулювання підприємницької діяльності свідчить про різноманітність його варіантів, які враховують особливості державного і політичного устрою, напрямки економічного розвитку, традиції регулювання і самоорганізації підприємницької діяльності, стан бюджетної і фінансово - кредитної системи тощо. В той же час вони завжди орієнтовані на нейтралізацію або мінімізацію найсуттєвіших перешкод у розвитку малого підприємництва, специфічних у кожний даний період для тієї або іншої країни. Варто нагадати, що зовнішнє середовище малого підприємництва відрізняється особливою (порівняно з великим і середнім бізнесом, а також державними підприємствами) невизначеністю. В той же час ефективність розвитку малого підприємництва залежить від умов, в яких вона функціонує.

Сформулюємо основні концептуальні підходи до удосконалення державного регулювання з точки зору його впливу на зовнішнє середовище малих підприємств.

На наш погляд, процес формування державного регулювання розвитку малого підприємництва в Україні може бути представлений у вигляді певної послідовності кроків (рис. 1). Із викладеного випливає, що на часі є розробка і законодавче закріплення комплексної Програми для малого виробничого підприємництва у масштабах держави, а на її базі формування територіально-галузевих програм, які б

враховували особливості локальних ринків. Переваги програмного підходу полягають в тому, що розробка національної і галузевих програм дає необхідні орієнтири, що дозволяють визначити пануючі тенденції, планувати кількісні і якісні показники розвитку малого підприємництва залежно від виду економічної діяльності, оцінювати його місце в економіці.

З огляду на вивчення досвіду країн, що є членами Світової організації торгівлі, варто зауважити, що вимоги СОТ не перекреслюють, а, навпаки, посилюють можливості держав щодо програм розвитку малого підприємництва. Наприклад, Адміністрація Малого Бізнесу США (далі АМБ), що створена в 1953 р. як незалежне агентство Федерального Уряду з метою надання допомоги, підтримки і захисту інтересів малого підприємництва, збереження вільної конкуренції, оперує цілим рядом програм, кожна з яких має свою конкретну мету, сегмент дії, клієнтів, умови участі.

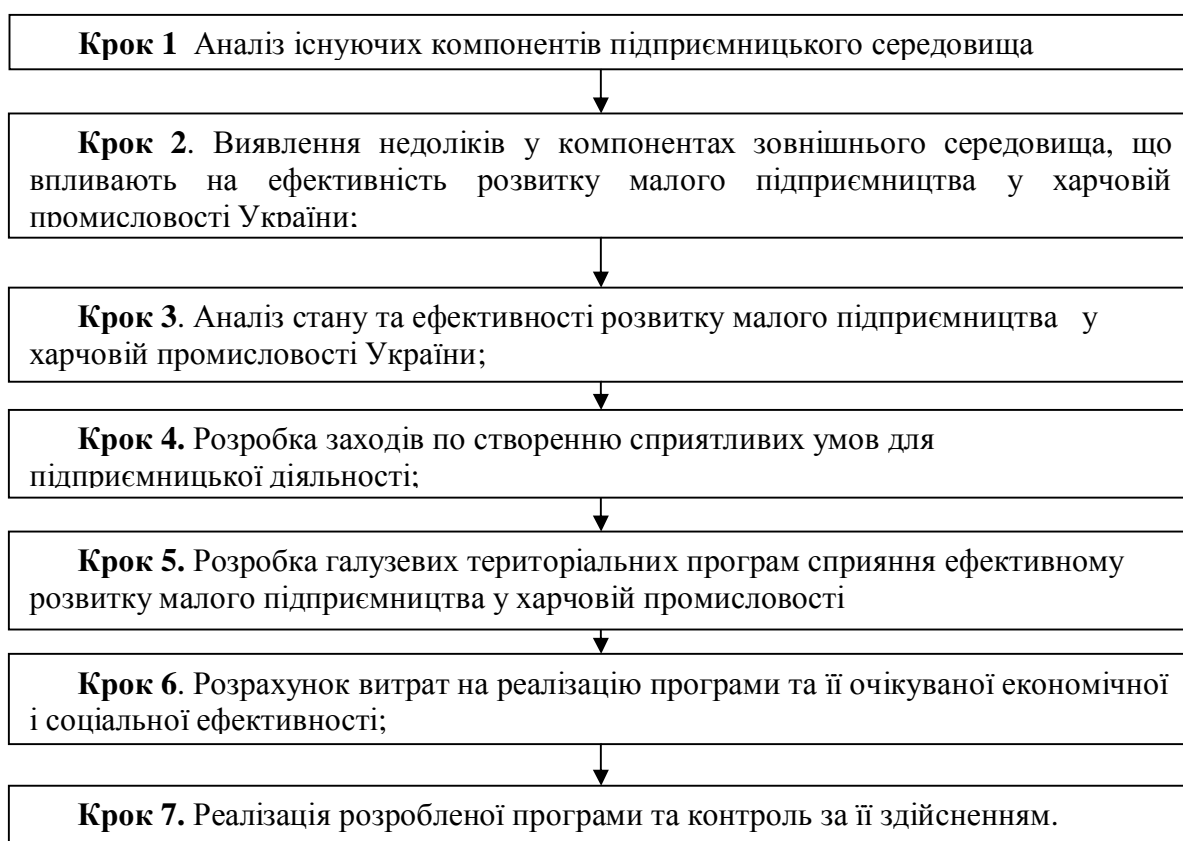

Рис 1 Послідовність процесу формування державного регулювання розвитку малого підприємництва в Україні

Однорідні програми об'єднані в блоки. Причому, щорічно йде процес відновлення й розвитку як уже діючих, так і створення нових напрямків. На сьогоднішній день їх близько 50. Найбільш традиційними й великими є: підтримка ділової активності жінок і представників національних меншостей, розвиток експортно-орієнтованих виробництв, надання допомоги в науково-дослідній роботі, надання послуг адвоката й ін.

Діяльність АМБ фінансується Федеральним Урядом. 72% бюджету спрямовується на кредитування традиційних і перевірених часом програм розвитку малого бізнесу ("7a"); 20% - на подальший розвиток і модернізацію діючих малих підприємств ("504"). Цей блок програм відрізняється не тільки низькою собівартістю наданих послуг, але робить допомогу в пошуку і придбанні устаткування, здійсненні будівельних робіт і ін. по можливо більш низьких розцінках; 7% - фінансування малих підприємств, створюваних спільним інвестуванням двох і більш компаній; біля 1% - мікро кредити, що, як правило, не є прибутковими, а отже, свідомо безповоротними.

Проте, з 100% загальної кількості клієнтів, що обслуговуються Адміністрацією, 85% банкрутують через один рік. Успіх діяльності тих, що вижили, відшкодовує втрати національної економіки з надлишком. Більшість прибуткових компаній США сьогодні - це малі підприємства вчора.

Одним з головних макроекономічних показників країни є валовий національний продукт (ВНП). Проведене дослідження показало, що вплив на ВНП малого підприємництва є досить значним в розвинутих країнах і мало помітним в Україні. Це свідчить про наявність часто схожих та однотипних програм підтримки малих підприємств, що спрямовуються в основному на збільшення фактичної кількості, а не на сприяння підвищенню рівня ефективності малих підприємств. Відомо, що макроекономічні показники розвитку країни погіршують збиткові малі підприємства, та підприємства, що зменшують обсяги виробництва і реалізації. Саме показники, що характеризують рівень досягнутої малими підприємствами ефективності, повинні стати основою для розробки диференційованих програм підтримки розвитку малого підприємництва.

Принагідно нагадаємо, що для реалізації ідеологічних засад і визначення конкретних дій щодо розвитку малого підприємництва в економічній системі України Верховною Радою в 2000 році прийнято Закон „Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” (№ 2157 – III від 21.12.2000 р.) далі Національна Програма.

Вивчення світового досвіду формування Програм розвитку малого підприємництва дало змогу умовно поділити їх наступним чином:

1. програми розвитку малого бізнесу економічно-розвинених країн (США, Німеччина, Велика Британія);
2. програми розвитку малого бізнесу країн-кандидатів ЄС та країн східної Європи;
3. програми розвитку малого бізнесу країн СНД.

В програмах першої групи головна увага приділяється підвищенню експортного потенціалу національних малих підприємств, забезпечення їх участі у розподілі праці в умовах глобалізації; створення умов або прямих пільг для залучення до підприємницької діяльності молоді, жінок та національних меншин.

В програмах другої групи головна увага приділяється підвищенню ринкової спроможності малих підприємств, їх капіталізації, доступу до ресурсів у різних формах та росту експортної спроможності.

В програмах третьої групи головна увага приділяється росту числа малих підприємств, зменшенню адміністративних бар'єрів, нормативно - правовому та кадровому забезпеченню розвитку малого підприємництва. Також слід відмітити, що як і показники розвитку, так і заплановані результати реалізації програм цієї групи подібні – основним критерієм є кількість суб'єктів малого підприємництва, кількість підприємств на 1000 чоловік населення, чисельність зайнятого населення у сфері малого підприємництва та частка малого підприємництва у ВВП.

Встановлено, що структура, заходи вітчизняної Національної Програми та їх кінцева мета однозначно відповідають програмам третьої групи.

Вочевидь, що успішна реалізація програм третьої групи призведе до висунання на перший план проблем, які зараз притаманні програмам другої групи, а по мірі

успішного розвитку країни – і до проблем, що вирішуються програмами першої групи. При цьому необхідно враховувати, що конкуренція існує не тільки серед суб'єктів економічної діяльності, але й між країнами. І тому, та країна, яка зможе раніше інших забезпечити розвиток національного малого підприємництва, отримує додаткові конкурентні переваги, що в умовах глобалізації є вкрай важливим.

Варто зауважити, що в 2006 році Міністерство економіки України наказом від 4 грудня затвердило методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу і звітності про їх виконання. Згідно затвердженої методики основними стадіями розроблення та виконання програми є:

1. ініціювання розроблення регіональної цільової програми;
2. підготовка проекту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї; обсягів і джерел фінансування; строків виконання заходів програми, а також головних виконавців;
3. здійснення експертизи проекту програми, погодження та затвердження програми, визначення головного розпорядника коштів;
4. затвердження бюджетних призначень на виконання програми, включення програми до щорічних програм соціально-економічного розвитку регіону;
5. організація виконання програми, здійснення контролю за її виконанням;
6. здійснення моніторингу та підготовка щорічних звітів (проміжних звітів) про результати виконання програми, внесення змін до програми.

Підготовка проекту програми здійснюється місцевим органом виконавчої влади самостійно або спільно із заінтересованими науковими організаціями, підприємствами, установами, які зацікавлені у прийнятті та реалізації програми. Для забезпечення підготовки проекту програми можуть утворюватися групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій, політичних партій тощо. Проект програми повинен містити паспорт програми; визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма; визначення мети програми; обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, обсягів та джерел фінансування; строки та етапи виконання програми; перелік

завдань і заходів програми та результативні показники; напрями діяльності та заходи програми; координація та контроль за ходом виконання програми.

На наш погляд, розробка програми має розпочинатись з формулювання стратегічних цілей і завдань. Необхідно виділити саме стратегічний аспект розвитку малого підприємництва, як одне із ключових завдань на сьогодні. Метою розробки запропонованої програми має бути забезпечення сприятливих умов для якісного розвитку саме малого виробничого підприємництва.

На рис. 2 подано авторську схему розробки територіально-галузевих програм сприяння розвитку малого виробничого підприємництва.

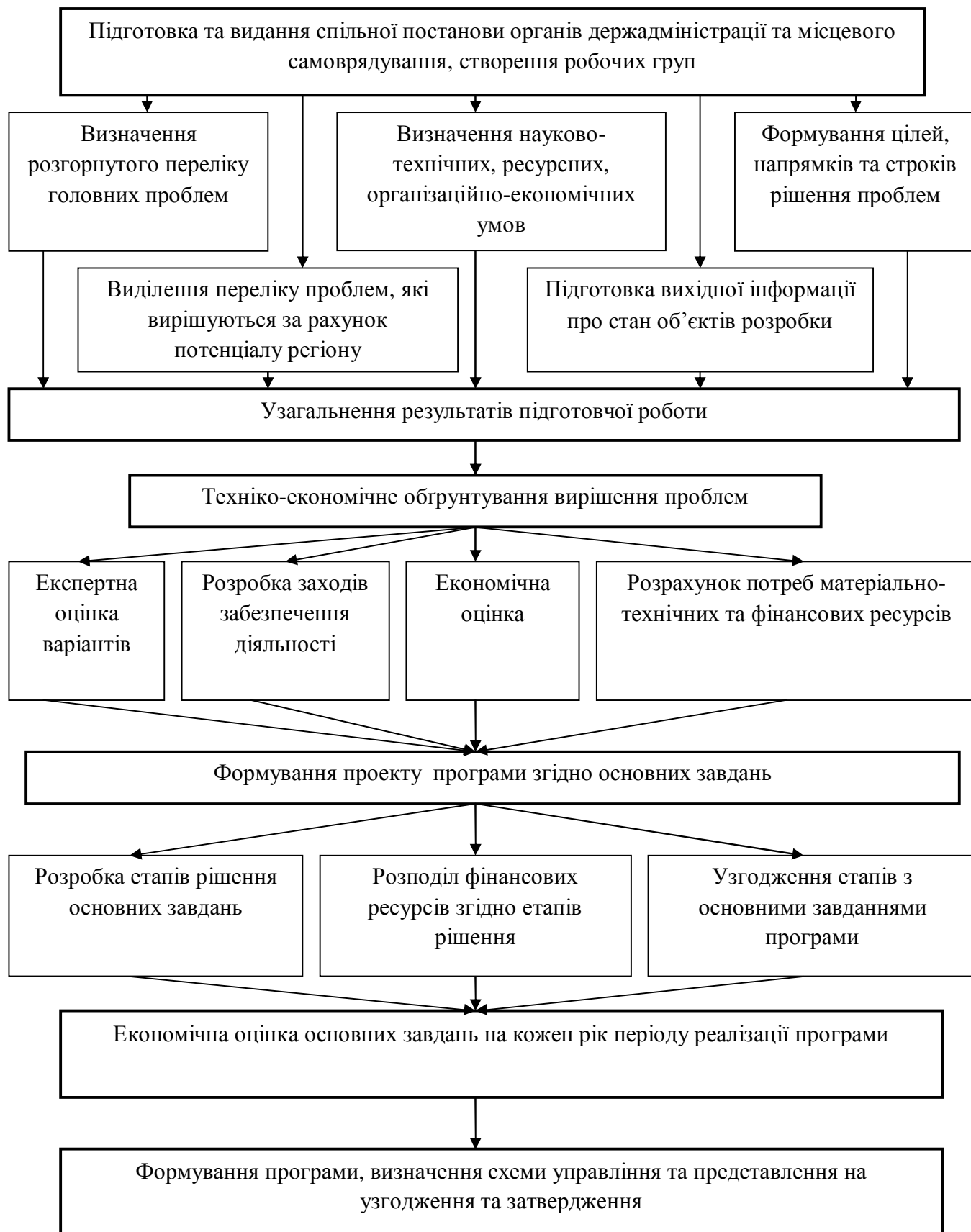

Рис. 2 Схема розробки територіально-галузевих програм розвитку малого виробничого підприємництва у харчовій промисловості України

Пропонована схема уточнює і деталізує стадії розробки програми, рекомендовані вище згаданою методикою Міністерства економіки України. В числі пріоритетних завдань повинні розглядатись подальше забезпечення нормативного регулювання підприємницької діяльності відповідно до вимог ринкових відносин; подальша розбудова інститутів ринкової інфраструктури; підготовка бізнес-кадрів; допомога у виході на зовнішні ринки. Це означає, що концептуально програма за змістом має бути більшою мірою зорієнтованою на програми 2 рівня.

Виконання програми в повній мірі можливе лише за умови стабільності фінансування її складових. Фінансове забезпечення включає пошук джерел і забезпечення поетапного надходження коштів для виконання програмних заходів. З огляду на існуючу практику органам державної влади та місцевого самоврядування рекомендується виділяти не менше 0,5 % річних доходів відповідних бюджетів для підтримки малого підприємництва. З метою забезпечення діючої, максимально прозорої системи фінансування програми рекомендується передбачені на ці цілі кошти спрямовувати через регіональні фонди підтримки підприємництва.

IV. Висновки. Таким чином, державне регулювання розвитку малого підприємництва, що ґрунтується на програмних засадах і враховує вид економічної діяльності малих підприємств та рівень досягнутої ними ефективності, забезпечить системний і обов'язковий розгляд проблем та шляхів їх вирішення, що є гарантією кроку вперед. Світова практика підтверджує ефективність використання такого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22.
2. Казанцев А.К. Менеджмент в предпринимательстве: Учебное пособие / А.К. Казанцев, А.А. Крупанин. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 230 с.
3. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

Надійшла до редколегії 26. 01. 2009 р.

